

ÜNİTE KONULARI:

Tarih ve Zaman

İnsanlığın İlk Dönemleri

Orta Çağ'da Dünya

İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası

İslam medeniyetinin doğuşu

Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri

- Arkeoloji
- Çağ
- Kaynak
- Kronoloji
- Yüzyıl
- Millî kültür
- Milat
- Takvim
- Tarih
- Zaman

1. Tarih Biliminin Tanımı:

Tarih; geçmişte yaşamış insan topluluklarının faaliyetlerini yer ve zaman göstererek, sebep-sonuç ilişkisi içinde belgelere dayalı olarak, nesnel (objektif) biçimde inceleyip açıklayan bir bilim dalıdır. Tanımından da anlaşılacağı üzere tarihin konusu insandır.¹

Tarih biliminin temel öğeleri:

Sebepler, sonuçlar, yer, zaman, tarafsız (Objektif), güvenilir kaynaklar.

Tarihçi: Geçmişteki insanların yaşamlarını merak etme güdüsüne sahip olan, konu ile ilgili araştırma yöntemleri kullanan, kaynakları inceleyerek geçmiş kurgulayan ve bunu meslek edinen kişidir.

Vakainüvis: Osmanlı İmparatorluğu'nda devrin olaylarını yazmakla görevlendirilen resmî devlet tarihçisine vakainüvis denmiştir.

Tarihsel Bilgi: Tarihçinin bakış açısıyla, belgelere dayalı bir biçimde, geçmişte yaşanmış tarihsel öneme sahip olaylar arasından seçilmiş konulardır.

Neden-Sonuç İlişkisi:

Tarihsel bir olayın nedenleri ve sonuçları o olayın kavranabilmesini sağlar. Ancak bir tarihi olay veya olgunun uzun dönemlere yayılan çok çeşitli sebep ve sonuçları vardır. Hiçbir tarihsel olay tek bir gerekçeye ve sonuca bağlanarak açıklanamaz.

Tarihi Olayların Genel Özellikleri:

- Tarihi olaylar, geçmişte meydana gelen yaşanmış olaylardır. İnsan topluluklarını etkiler.
- Belirli bir mekân ve zaman diliminde gerçekleşmiştir.
- Tarihi olaylar devamlıdır. Aralarında neden-sonuç ilişkisi vardır.
- Oluşumunda ya da sonuçlarında sabit kanunlar ve kurallar yoktur.
- Kaynaklarla belgelenir, Efsane, masal ya da hikâyeye değildir.
- Benzer nitelikli olaylar meydana gelse zaman, mekân ve kişiler sürekli değiştiğinden tarihi olayların aynı şekilde tekrar etmesi mümkün değildir. Bu nedenle tarih araştırmalarında deney ve gözlem metodu kullanılmaz. Yani tarih bilimini fen bilimlerinden ayıran en önemli özelliği tekerrür etmemesi, sonuca ulaşmak için deney ve gözlemin yapılamamasıdır.
- Tarihi olaylar, sonuçları itibarıyla geniş coğrafyalar ve insan toplulukları üzerinde hissedilir. Tarih olayı, günlük olaydan ayıran en belirgin yönü de budur.

Not: Tarihi bir olay için, yer ve zaman en önemli unsurlardır. Tarihi olayın doğru değerlendirilebilmesi için olayın geçtiği yer ve zamanın bilinmesi gerekir.

Not 2: Tarihi olaylar devamlıdır. Bir zincirin halkaları gibi birbirini sebep ve sonuçlarıyla takip ederler.

Belge: Tarihçinin geçmişi aydınlatmak için yararlandığı her türlü esere ve yazılı kaynaklara "Belge" denir.

Yıllık (Anal): Yaşanan olayların günü gününe kaydedilmesine denir.

Veri: İncelenen olayla ilgili elde edilen bütün bilgilere veri denir.

Arşiv: belgelerin saklandığı yer

Kanıt (Delil) Geçmişe ait çeşitli kaynaklardan toplanan bilgiler.

Geçmiş: Bugüne göre geride kalmış olan zamandır.

Tarih Biliminin Amacı; Geçmişte yaşanan olayları analiz ederek doğru bilgi vermektir.

Kaynak: Tarihi bir olayı doğru olarak anlamaya yarayan her türlü malzemedir. Geçmişten günümüze kadar gelmiş olan her türlü veriye kaynak (belge, vesika) denir. Tarihi bilgilerin doğru ve güvenilir olması gerekir. Kaynaklara dayanmayan bilgiler, tarih araştırmalarında değer taşımaz ve dikkate alınmaz. Kaynakları inceleme ve karşılaştırma yoluyla güvenilirliğini tespit etmeye çalışır.

Örnek Test Sorusu:

. Tarih ve geçmiş kavramları, birbirinden farklı anlamlar içerir. **Tarih;** insanların geçmişte yaşadığı önemli olayları kronolojik olarak, belgelere dayanarak ve belli yöntemlerle inceleyen bilimsel bir disiplindir.

.Geçmiş ise insanların yaşadığı deneyimler bütünüdür ve belge gerektirmez. Tarih çalışmalarında geçmiş yaşantılar, araştırma ve analiz yoluyla anlamlandırılmaya ve yorumlanmaya çalışılırken geçmiş kavramı daha geniş kapsamlıdır ve bireylerin algısına göre değişebilir.

Bu metinden yararlanarak

I. Tarih, insanlığın geçmişte yaşadığı olayları belgeler yoluyla inceler.

II. Geçmiş, insanların sözlü olarak aktardıkları kültür varlıklarıdır.

III. Tarih, geçmişin bilimsel yöntemlerle incelenmesi ve kişisel yorumlarla açıklanmasıdır.

IV. Geçmiş, geride kalan ve bugünü etkilemeyen deneyimlerdir.

İfadelerinden hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III D) II ve IV E) I, III ve IV

Doğru Cevap: A

¹ Tüysüz, Sami, 2022, 9. Sınıf Tarih Ders Kitabı, Tuna, Ankara 2020 s.10

Kaynaklar, kapsadığı **bilginin değerine** ve bilgi veren kaynağın yani malzeme **cinsine** (türüne) göre sınıflandırılır.

BİLGİNİN DEĞERİNE GÖRE KAYNAKLAR:

1-Birinci elden kaynaklar (Ana Kaynaklar):

Birinci elden kaynak, içerdiği tarihî olayın yaşandığı döneme aittir. Bu tür kaynaklar, anlatılan olaya doğrudan tanık olan veya tanık olanları dinleyen kişiler tarafından oluşturulmuştur.

Bir olayı yaşamış birinin anlattığı hatıralar ve kaleme aldığı eserler, seyahatnameler, kitabeler, paralar, devletlerin resmi evrakları ana kaynaklar grubuna girer.

2-İkinci Elden kaynaklar: Birinci elden kaynaklardan yararlanarak meydana getirilen eserlerdir.

KAYNAKLAR MALZEMENİN TÜRÜNE (CİNSİNE) GÖRE...

Tarih Biliminin Kaynakları; bilgi veren kaynağın ve malzemenin cinsine (türüne) göre beş gruba ayrılır:

1 - **Sözlü Kaynaklar** (Belgeler): Ağızdan ağza söylenerek gelen tarihi şiirler, hikâyeler, efsaneler, destanlar, mitoslar, atasözleri ve menkıbelerdir.^{2*}

2- **Yazılı Kaynaklar:** Tarihi bir olayla ilgili bilgiye ulaşmanın başlıca yolu, olayların gerçekleştiği dönem ve toplumlarla ilgili yazılı kaynaklar başvurmaktır. Yazılı kaynaklar; kitabeler, şecereler, biyografiler, seyahatnameler, hatıralar, takvimler, fermanlar, paralar, kanunlar, mahkeme kayıtları, resmi veya özel mektuplar, dergiler ve gazetelerdir.

3- Görsel ve İşitsel Kaynaklar

Plak, kaset, resim, fotoğraf, film gibi sesli ve görüntülü kaynaklar da tarihsel birer belgedir. CD, VCD ve DVD'ler Tarihiçiler için önemli olan bu kaynaklar arşivlerde, müzelerde, kütüphanelerde muhafaza edilmektedir.

4-Tarihi Kalıntılar (Yazısız Tarih Kaynaklar): Arkeolojik kazılar sonucu bulunan toprak, taş maden, kemikten yapılmış eşyalar, giysiler, evler, kaleler, çeşmeler, heykeller birer yazısız kaynaktır. Ayrıca destanlar, hikâye, masallar ve efsaneler de birer yazısız kaynaklardır.

2. TARİH BİLİMİNİN KONUSU:

Geçmiş ve şimdiki zamandaki insan tecrübesinin tamamı tarihin konusu içerisine girer.

İnsanları ilgilendiren sosyal, ekonomik, göç, savaş, antlaşmalar, dini ve kültürel olaylar gibi her türlü faaliyetler

² * **Menkıbe:** Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili övgüye dayalı olarak anlatılan hikâyeye ve anlatılardır.

tarihin konusudur. Örneğin Orta Asya'da yaşanan kuraklık, Salgın Hastalıklar tarihin konusu içine girer.

İnsanların yaşamını etkileyen ve insanın iradesi dışında gelişen deprem, sel, iklim değişikliği gibi coğrafi olayların ortaya çıkardığı bazı sonuçlar da tarihin konusu içinde yer alır.

Tarihin İnceleme Alanı:

Tarımsal faaliyetler

Ekonomik yaşam

Siyasi olaylar, savaşlar,

İnsanların yaşamını etkileyen doğa olayları

Avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik hayata geçilmesi, şehir devletlerinin ve imparatorlukların kurulması; siyasi, askerî ve ekonomik mücadeleler; antlaşmalar, yönetim şekilleri, hukuk kuralları, bilimsel alandaki gelişmeler, dinlerin doğuşu ve yayılışı gibi insanı ilgilendiren olayların tamamı tarihin inceleme alanına girer.

OLAY (VAKA) VE OLGU (VAKIA)

3. Tarihsel Olay, Olgu ve Tarihiçi İle İlişkisi:

Yaşanmış veya yaşanmakta olan olaylar etki alanı ve oluş biçimine göre üçe ayrılır.

1. Olay Olay da kendi içinde ikiye ayrılır. İnsan etkisiyle meydana gelen olay ve doğal nedenlerle meydana gelen olaylar diye farklı iki sınıfa ayrılabiliriz.

a. Doğal olay, insan etkisi olmadan doğadaki çeşitli fiziksel ve coğrafi etkiler sonucu ortaya çıkar.

b. Olay: Geçmişte meydana gelen, başlangıç ve bitiş tarihi belli olan olaylara denir. İnsan tarafından gerçekleştirilir. Hayat içerisinde tek tek meydana gelen değişimlere olay denir. Bir bebeğin doğması, Peygamberimizin 571'de doğması, bir olaydır. Bir toplumu, bir devleti veya dünyayı etkileyen olay tarihsel olaydır.

Örneğin; Hicret sonrası İslam Devleti'nin Medine'de kurulması, Talas Savaşı, Malazgirt Savaşı gibi tüm dünyayı etkileyen durum tarihi olaydır.

2. Olgu Tarihiçi olay sonucunda uzun sürede gelişen durumlara tarihi olgu denir. Aynı türdeki olayları bir bütün olarak anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Olgu, olaya göre daha soyut ve geneldir.

Olguda belli bir yer ve zaman söz konusu değildir. Olayı olgudan ayıran diğer önemli bir özellik ise olayın başlangıç ve bitiş tarihinin belli olmasıdır. Olaylar belli bir süre içerisinde meydana gelir. Anadolu'nun fethi, Kurtuluş Savaşı, Lozan Barış Antlaşması tarihi olaya örnek olarak gösterilebilir.

Olgu genellik ve süreklilik gösterir. Anadolu'nun Türkleşmesi, Türkiye'nin çağdaşlaşması tarihi olguya örneklerdir. O halde kısa sürede olup biten işler **olay**, uzun bir zaman diliminde oluşan durumlar ise **olgudur**.

OLAY	OLGU
Malazgirt Savaşı	Anadolu'nun Türkleşmesi
Fransız İhtilali	Ulusal devletlerin kurulması
Sanayi İnkılabı	Sömürgecilik faaliyetlerinin hız kazanması
Ankara Savaşı	Fetret dönemi

Tarihi Olay ve Olgulara Farklı Bakış:

Tarihçi, bir fizikçi ya da bir kimyacı gibi incelediği olayı görme imkânına sahip değildir. Olayları ancak gözlemleyenlerin bıraktığı belgelere dayanarak yorumlar. Bu nedenle geçmiş herkese farklı şekilde yansır.

Tarihi olaylar, gerçekleştiği dönemin siyasi, sosyal, kültürel, dini ve ekonomik özelliklerini yansıtır. Bu nedenle tarihçi olayları değerlendirirken duygusal değil olaya tarafsız yaklaşması çok önemlidir.

Tarihi olaylar değerlendirilirken o dönemin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve coğrafi özellikleri dikkate alınarak değerlendirilir.

Tarih Bilimini Diğer Bilimlerden Ayran En Belirgin Özellikleri:

-Tarihi olayların en belirgin özelliği tekrarlanmaması ve bir anda olup bitmesidir.

-Deney ve gözlem yapılamaz

-Tarih, bir sosyal bilimdir ve olayları bugünün koşullarına göre değil, yaşanan günün şartlarına göre değerlendirmelidir.

-Genelleme yapılamaz, her olayın meydana geliş farklı nedenlere dayanır.

Tarih Biliminin Genel Özellikleri:

Deney ve Gözlem yapılamaz

Bir genelleme yapılamaz, her tarihi olayın kendisine has bir özelliği vardır

Olayları değerlendirilirken dönemin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik şartları göz önüne alınmalıdır.

-Tarih her şeyden önce insanın kendisini tanıyıp bilmesine yarar.

-İnsanlar ülkesini ve dünyayı anlamak için de geçmiş bilmek durumundadır.

-Tarih, içerdiği bilgilerle insanların kültür seviyesini yükseltir.

-İnsanı algılama, araştırma, anlama, yorumlama ve muhakeme yapma gibi zihinsel becerilerini geliştirir.

Not: Bir tarihçi tarihteki olaylara objektif bir gözle ve dönemin şartlarını dikkate alarak bakmalıdır. Tarihe böyle yaklaşıldığında geçmişte yaşanan pek çok olayın dönemin siyasi sosyal kültürel ve ekonomik şartlarının doğal bir sonucu olduğu görülecektir.

-Olayları iyi, kötü, doğru, yanlış, güzel, çirkin gibi kanaatlerle değerlendirme imkânı sunarak insanda ahlak

şuurunun ve manevi değerlerin güçlenmesine katkıda bulunur.

-Toplumların ortak hafızası olan tarih, insanlardaki vatan ve millet sevgisini pekiştirerek millî kimliğin güçlenmesinde önemli rol oynar.

Empati Kurmak: Tarihsel empati ile geçmişte yaşamış insanların değer yargıları, olaylara ve dünyaya nasıl baktıkları, ne hissettikleri anlaşılabilir ve bunun sonucunda insanların geçmişi anlama becerisi gelişir.

Ayrıca diğer toplum ve milletlerle yapılan karşılaştırmalar bireye özgüven kazandıracağı gibi başka milletlere empati duymasını sağlar. Bu empati dünyanın mirasını anlayan, insanı kendisi ve çevresiyle barışık bir birey olarak geliştirir.

Tarih Araştırılmasında Uyulması Gereken Kurallar:

Coğrafi koşullar, toplumun yaşayış tarzı, ekonomik ve ticari etkenler, dini ve kültürel etkenler göz önünde bulundurulmalıdır.

-Olaylar güvenilir kaynaklara dayandırılmalıdır.

-Olaylarla ilgili yer ve zaman belirtilmesi neden-sonuç ilişkisi kurulmalıdır.

-Yeni belgeler buldukça, bu belgeler ile ilgili tarihi olaylar yeniden değerlendirilmelidir.

-Tarafsız olmaya (objektif-nesnel) özen gösterilmelidir.

- Tarihi olaylarla ilgili bir genelleme yapılamaz. Her tarihi olayın kendisine has kuralları vardır. İyi bilinmeyen bir olay, bilinen, benzer başka bir olayın verileriyle açıklanmaya çalışılmamalıdır.

TARİH BİLMİ İLE İLGİLİ KİM NE SÖYLEMİŞ

Geçmiş ve gelecek arasındaki ilişkinin ne kadar önemli olduğunu ünlü İslam tarihçisi ve sosyolog **İbni Huldun** şu sözü söylemiştir: " **Geçmişler geleceğe suyun suya benzemesinden daha çok benzer.**"

Bu sözden şu sonuç çıkarılır. Günümüzdeki olayları anlayıp değerlendirebilmemiz için geçmişteki olayları iyi irdelememiz gerekir.

İngiliz tarihçi Edward Halett Carr'ın da dediği gibi " **edinilmiş becerilerin kuşaktan kuşağa iletilmesi içinde bir ilerlemedir.**"

Alman tarihçi Leopold von Ranke; " *Araştırdığı döneme kendisini götürdüğü insan tarihçidir.*" Sözü ile tarih araştırmalarının; Geçmişte meydana gelen olaylar, meydana geldiği dönemin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve dini özelliklerini yansıttığına dikkat çekmiştir.

İngiliz tarihçi John Tash (Con Toş), "Tarihin Peşinde" adlı eserinde tarihçinin görevini: " *İnceleyeceği çağın insanının kimliğine bürünüp dünyayı onun gözlerinden görerek ve mümkün olduğu kadar onun standartlarıyla değerlendirerek o insanın neyi, niçin yaptığını bulmaktır.*" şeklinde açıklamıştır.

Ünlü Fransız filozofu Montesquieu:

Tarihin bu işlevini şu sözlerle ifade etmiştir: "*Tarihin daima zamanların ışığı, olayların hazinesi, gerçeklerin tanığı, iyi nasihatlerin ve tedbirin kaynağı, davranışın ve adaletin kaidesi olarak değerlendirilmiş olması boşuna değildir. Tarih olmaksızın yaşadığımız asrın ve ülkenin sınırları içine hapsedilmiş, özel bilgilerimizin ve kendi düşüncelerimizin dar çemberi içine sıkıştırılmış bir şekilde daima, dünyanın geri kalan kısmına karşı bizi yabancı bırakan bir tür çocukluk çağında ve bizden önce gelen ve bizi çevreleyen her şeye karşı derin bir cehalet içinde kalmaktayız.*" (Tüysüz, Sami, 9. Sınıf Tarih Ders Kitabı, Ankara, 2019)

Leon Halkin (Leon Hlkin), "Tarih Tenkidinin Unsurları" adlı eserinde; "Geçmiş biz ancak başkasının aracılığı sayesinde tanımaktayız." diyerek tarihin bu yönüyle geçmiş ve gelecek arasında bir köprü görevi üstlendiğini söylemiştir.

Lucien Febvre (1878-1956) "Tarih, geçmiş ile bugünün incelenmesidir."

Edward H. Carr (1892-1982) "Tarih, tarihi ile olgular arasında kesintisiz karşılıklı bir etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalogdur."

Atatürk'ün Tarih Öğrenimine Verdiği Önem:

Tarihe büyük bir ilgi duyan Atatürk, Türk tarihinin doğru kaynaklara dayandırılarak araştırılmasına da önem vermiştir. Bu nedenle 1931'de Türk tarihi ile ilgili bilimsel çalışmalar yapılabilmesi için **Türk Tarih Kurumu**'nu kurdu. Bu faaliyetler için mirasından bir kısmını bu kuruma bağışlamıştır.

Atatürk, "*Türk milletinin tarihi, şimdiye kadar sanıldığı gibi yalnız Osmanlı tarihinden ibaret değildir. Türk tarihi daha eskidir. Büyük devletler kuran ecdadımız büyük ve şümüllü³ medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.*" Sözleriyle tarih öğrenmenin önemini ve gerekliliğini ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, tarihi olayların aslına uygun şekilde aktarılmasını ve tarihçilere düşen görevleri "*Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan, yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşkıncı bir mahiyet alır.*" Sözüyle de tarihi olayların değerlendirilmesinde tarafsız olmanın önemini vurgulamıştır.

Tarihi Bilgilerin Değişebilir Özelliği:

Bulunan yeni bilgi ve belgeler sonucunda mevcut tarihî bilgilerin değişmesine yol açabilmektedir.

Tarih kesin bilgilerden oluşmaz. Araştırmalar sonucunda ortaya çıkan yeni belge ve kanıtlar tarihin yeniden değerlendirilmesini gerektirir.

MÖ 2500 yıllarına ait olan bir kılıcın dünyanın en eski kılıcı olduğu kabul edilmekteydi. Oysa 1996 yılında Malatya yakınlarındaki Arslantepe kazı bölgesinde bir prens mezarının içinde MÖ 3300 yıllarına ait, üzeri işlemeli kılıçlar bulundu. Böylece Alacahöyük'teki kılıcın en eski kılıç olma bilgisi geçerliliğini kaybetti. Yine buna başka bir örnek verecek olursak; Osmanlı parasının Orhan Bey döneminde basıldığı biliniyordu. Ancak İbrahim Artuk adlı bir nümizmatik (para bilimcisi) Osman Bey'e ait bir para buldu. Bu belge Osmanlı tarihi ile ilgili bilgilerin değişmesine neden oldu.

***Tarih Araştırmalarında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar:**

- Olayların üzerinden belli bir süre geçmelidir.
- Birden fazla kaynaktan yararlanılmalıdır.
- Her tarihi olayı, olayın yaşandığı zamanın koşullarına göre değerlendirmek gerekir. Olayın meydana geldiği yer, dönemin koşulları ve değer yargıları dikkate alınmalıdır.
- Araştırmacılar kendi değer yargıları, dinsel ve ulusal duygularıyla hareket etmemelidir.

NEDEN TARİH?

- Tarih, bugünü anlamlandırmak ve bireylere kimlik kazandırmak açısından çok önemli bir bilim dalıdır.
- Tarih bilimi sayesinde yapılan geçmiş hakkındaki aktarımlar, milletlerin ortak hafızasını biçimlendirir.
- Bu nedenle tarih sadece milletlerin kendi tarihinden bahsetme, diğer toplumlarla etkileşimler yaşandığı hakkında da güçlü bir bilinç oluşturur.
- Milli bilinç bir milletin birliğinden ve orta duygularından kaynaklanan duygu ve düşüncelerinin idrak edilmesi yoluyla kazanılır.
- Vatan sevgisi, bayrak sevgisi, bağımsızlık, milli mücadele, cesaretle, yarışma, kahramanlık, fedakarlık gibi unsurlar da milli bilincin geliştirilmesine önemli katkı sağlar.
- Milli ve toplumsal kimlik için toplumlarda tarih bilincinin oluşması bir zorunluluktur. Tarih bilinci bireyin gerek sosyalleşmesine gerekse kendi yaşam deneyiminin etkisiyle tarihin farkında olmasıdır.

Tarih Öğrenmenin Amaç ve Faydaları:

- İnsanların geçmişten ders alıp geleceğe yön vermelerini sağlar.
- Tarih, insanlara, vatan ve millet kavramları ile milli ve kültürel değerleri öğretir.
- Tarih, milli birlik ve beraberlik anlayışının kuvvetlenmesini sağlar.
- Devlet yöneticilerine devletin nasıl yönetileceği konusunda yardımcı olur.
- İnsanlara karşılaştıkları durumları tarihi olaylarla bağlantı kurularak mantıklı bir sonuca varma yeteneği kazandırır.
- İnsanların arasındaki sorunları barış yoluyla çözümlenmelerine katkıda bulunur.
- Tarih, içerdiği bilgilerle insanların kültür seviyesini yükseltir.
- İnsanı algılama, araştırma, anlama, yorumlama ve muhakeme yapma gibi zihinsel becerilerini geliştirir.

³ *Şümül: içine alma, kapsama

TARİH BİLİMİNİN YÖNTEMİ

Tarih biliminin amacı, geçmişte yaşanan olayları doğru bir şekilde analiz ederek doğru sonuca ulaştırmaktır. Bir sonuca ulaşmak amacıyla, bilime, mantığa ve tecrübeye dayanarak izlenen araştırma şekline **yöntem** denir.

Tarama (Kaynak Arama) Tarihi olayların açıklanmasında bize yardımcı olan verilerdir. ...

Tasnif (Sınıflandırma) Toplanan verilerin bir sistem dahilinde sınıflandırılması aşamasıdır.

Tahlil (Çözümleme) ...

Tenkit (Eleştiri) ...

Terkip (Sentez)

1. Kaynak Arama (Tarama)

Tarihçi; ele aldığı olayla ilgili olarak bütün kaynakları dikkatle incelemek, değerlendirmek ve bunları yaparken de tarafsız (objektif) olmak zorundadır.

Tarihi kaynaklar; değerine göre

1. Birinci elden Kaynaklar
2. İkinci elden kaynaklar olarak ikiye ayrılır.

2: Tasnif: Sınıflandırma; Verileri Sınıflandırma; Tarih bir olayla ilgili elde edilen verileri (bilgileri) önce sınıflandırılması yapılır.

-Sözlü Kaynaklar

-Yazılı Kaynaklar

-Görsel ve İşitsel Kaynaklar

-Tarihi Kalıntılar olarak kendi arasında 4 farklı şekilde kaynakların sınıflandırılması yapılmıştır.

Sonra da tarihi kaynakları:

- zaman,

-yer ve mekan

-konusuna

göre ayırmak gerekir.

Bu yapılırsa var olan verileri birbirleriyle karşılaştırmak ve doğruluklarını belirlemek kolaylaşır.

3. Tahlil Etme (Çözümleme, analiz): Mevcut bilgilerin yeterli olup olmadığı incelenir. Tarih olaylar, zaman, mekân (yer) ve konularına göre sıralanır, aralarındaki neden-sonuç ilişkileri belirlenir.

4. Tenkit Etme (Eleştiri, kritik): Tenkit (eleştiri), eldeki bilgilerin doğruluk derecesinin, gerçek ve güvenilir kaynaklara göre belirlenmesidir. Bir belge, eleştiri süzgecinden geçirilmeden kullanılamaz. Bir belgenin doğruluğu iki yolla belirlenir:

a. Dış Eleştiri (Dış Tenkit)**b. İç Eleştiri (İç Tenkit)**

Dış Tenkit: Edinilen kaynakların gerçek olup olmadıklarının, belge niteliği taşıyıp taşımadıklarının, ne zaman ve nerede yazıldıklarının belirlenmesidir.

İç tenkit: Kaynağın içinde yer alan bilginin doğru olup olmadığının kontrol edilmesidir.

Uyarı:1 Tarihçi, mevcut kaynaklarla doğru bilgiye ulaşmadığı kuşkusunu duyarsa yeni kaynaklar aramalı, yeni bulgu ve belgelere başvurmalıdır.

Uyarı:2 Yazılı belgeler, yazısız belgelerden daha net bilgiler içerir. Bu nedenle günümüzden geriye doğru gidildikçe, geçmişe ait yazılı belgeler azalmaktadır. Bu da geçmişin aydınlatılmasını güçleştirmektedir. Özellikle yazısız belgelere dayalı olarak aydınlatılmaya çalışılan tarih öncesi döneme ait birçok bilgi, varsayımlar üzerine oturtulmuştur.

5. Terkip (Sentez) Yapma / (Kritik Yapma):

Terkip, bir araya getirmek, sentez yapmak demektir. Tarihçinin hazırlık çalışmalarını tamamladıktan sonra eseri anlaşılır bir dil ve iyi bir sanat kullanarak birleştirmesine terkip denir. Bu aşamadan sonra yapılan araştırmanın yayına hazır hale gelmesidir. Bunun için bir giriş yazısı ile eser hakkında genel bilgi verilir.

Tarihçi, tarihi olayın sentezini yaparken şu hususları göz önünde bulundurur:

- Eserinde sade ve anlaşılır bir dil kullanır.
- Olayları, meydana geldikleri zamanın şartlarına göre değerlendirir.
- Olay üzerinde daha önce yapılan çalışmaları göz önünde bulundurur.
- Olayın meydana geldiği dönemdeki doğal, ruhsal, medeni ve ekonomik etkenleri dikkate alır.
- Kanıtlanabilir nesnel bilgiler kullanır.

D. TARİHİN TASNİFİ (SINIFLANDIRILMASI):

Tarihin araştırılmasında ve öğretiminde kolaylık sağlamak amacıyla, tarih zamana, mekâna ve konuya göre sınıflandırılır.

a. Zamana Göre Sınıflandırma: Tarih bilimi çok geniş bir inceleme alanına sahiptir. Bu nedenle tarih, birtakım kronolojik dilimlere bölünür.

İnsanlık tarihi; -İlk Çağ tarihi, -Orta Çağ Tarihi vb. çağlara ya da XVII. yüzyıl XIX.yüzyıl veya XX. yüzyıl tarihi gibi bölümlere ayrılır.

Tarihi zamana göre sınıflandırmadaki amaç, **inceleme ve öğrenmeyi kolaylaştırmaktır.** (Tarihi, bir bütün olarak incelemek mümkün değildir.)

Not: Bu sınıflandırma kullanışlı olmakla birlikte bütün toplumları kapsayıcı değildir. Çünkü bir toplum Maden Devri'ni yaşarken başka bir toplum Taş Devri'ni yaşıyor olabilir. Bu günümüz için de böyledir.

b. Mekana Göre Sınıflandırma: Bir kentin, bir bölgenin, bir ülkenin, bir kıtanın ya da yeryüzünün tümünün birer konu olarak ele alınması mekâna göre sınıflandırmadır. Yani mekâna göre sınıflandırmaya coğrafi sınıflandırma da

denilmektedir. Bu sınıflandırmada kıtalar, ülkeler şehirler ve bölgeler göz önüne alınmaktadır.^{4*}

Türkiye Tarihi, Avrupa tarihi, Amasra tarihi, Dünya tarihi vb. gibi.

c. Konuya Göre Sınıflandırma: İnsanların faaliyet gösterdikleri alanların araştırılması amacıyla yapılan bir sınıflandırmadır.

Hukuk tarihi, Sanat tarihi, uygarlık tarihi, dinler tarihi, Türklerde taht kavgaları, Siyasi tarih vb. gibi.

Not: Her çağın kendine özgü özellikleri vardır. Bu nedenle her tarih çağını, kendi koşulları ve özelliklerini göz önünde bulundurarak incelemek gerekir.

TARİHE YARDIMCI BİLİMLER

Coğrafya: Yeryüzünü beşeri ve fizik yönden inceleyen bilimdir. Bir yerin coğrafi özelliklerini bilmeden olayları değerlendirmek ve yorumlamak imkansızdır.

Arkeoloji: Kazı bilimidir.

Özellikle yazısız belgelerin olduğu tarih öncesi dönemin aydınlatılmasında tarih bilimine yardımcı olmaktadır.

Kazılar sonucunda ele geçen bulgulara dayanarak geçmiş dönemlerde yaşayan insan ve toplulukları inceleme yapar.

Geçmişte yaşamış veya kökleri geçmişten günümüze uzanmış canlılar, kültürler ve uygarlıklara ait her türlü fosil, alet, malzeme, yapı, yazı ve kurgusal maddi kalıntılar ile sosyal norm ve manevi kültür varlıklarını inceleyen bilim olarak tanımlanabilir.

Kronoloji: Zaman bilimi demektir. Tarihi olayların gerçekleşme zamanını doğru olarak tespitini yapar.

Antropoloji: İnsan ırkını inceleyen bilimdir. İkiye ayrılır.

1. **Fiziki Antropoloji:** İnsan ırkını araştırır. İnsan ırklarının fiziksel ve biyolojik yapılarını, gelişmelerini inceleyerek insanlık tarihinin en eski dönemlerinin aydınlatılmasını sağlar.

2. **Sosyal Antropoloji:** İnsanların sosyal ve kültürel etkinliklerini inceler. Toplumların kültürlerinin başlangıçtan günümüze kadar gelişmesini inceleyen sosyal antropoloji farklı kültürler arasındaki ilişkileri aydınlatarak tarih bilimine yardımcı olur.

Etnografya: Gelenek, kültür ve töreleri inceleyerek geçmişte yaşamış toplumların kültürel yaşamlarının öğrenilmesini sağlar.

Hukuk: İnsanların birbiriyle ve devletle olan münasebetlerini düzenleyen kurallardır. Hukuk kurallarının incelenmesiyle toplumların siyasi, kültürel, ekonomik yapıları hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür.

Edebiyat: Edebiyat; olay, duygu, düşünceleri ve hayalleri dil aracılığıyla sözlü ve yazılı olarak etkili bir biçimde anlatma sanatıdır. Tarihi romanlar, dil araştırmaları ve bu eserlerin çözümlenmesiyle geçmişte yaşamış insanlar hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Edebiyat geçmişte

meydana gelmiş olayların günümüze aktarılmasında tarihe yardımcı olur.

Paleografya: Yazı bilimidir. Tarih boyunca kullanılan alfabeleri çözerek bu alfabelerle yazılan belgelerin okunmasını sağlar. Örneğin bir tarihçi, Mısır tarihini incelerken o dönemde kullanılan hiyeroglif yazısını; Orta Asya tarihini incelerken Uygur, Orhun ve Çin alfabelerini bilmesi gerekir.

Epigrafya: Kitabe bilimi demektir. Anıt ve kitabelerdeki yazıların okunmasını, çözümlenmesini ve yorumlanmasını sağlayarak tarih bilimine yardımcı olur.

Örneğin Kök Tür Devleti'nin Orhun, Uygurların Karabalgasun, Kırgızların Yenisey kitabelerindeki yazılar incelenerek tarih bilimine yardımcı olur.

Filoloji: Dil bilimidir.

Diplomatik: Siyaset bilimidir.

Nümizmatik: Para bilimidir. Eski paralar üzerinde bulunan yazı ve tasvirler ile bu paraların ait oldukları uygarlıklar hakkında bilgi edinilmesini sağlar.

Sosyoloji: Toplum bilimi anlamına gelir. Toplumsal olayların bağlı olduğu kuralları toplumların kurduğu kurum ve kuruluşların insan ve toplum üzerindeki etkisini inceleyerek tarih bilimine yardımcı olan bir bilim dalıdır.

Felsefe: Akıl ve mantık ilkelerine uygun düşünmeyi esas alan bir bilimdir. Felsefe, ilmi düşünce şeklinin ve bilimin yolunu açmış tarih bilimine yardımcı olmuştur. Tarihi olayların doğru değerlendirilip yorumlanabilmesi ancak o devrin felsefesinin bilinmesiyle mümkündür

Sigilografi: Mühür bilimidir. Herhangi bir tarihi belgede kullanılan yazı çeşidi, hükümdar ismi, mühür ve o belgenin yazıldığı dönem hakkında bilgi vererek tarih bilimine yardımcı olur.

Teoloji: Din bilimidir.

Kimya: (Karbon 14 metodu)

Ekoloji: Çevre bilimidir. Çevre değişikliklerini ve bu değişikliklerin insan toplulukları üzerindeki etkilerini araştırır. İstatistik: Elde edilen verileri analiz etme ve yorumlamak demektir. Sınır belirleme, vergi toplama, toprak dağılımı, nüfus büyüklüğü gibi konularda tarih biline yardımcı olmaktadır.

Onomatoloji: Ülke, bölge, kent, dağ, ırmak vb. adlarının nereden geldiğini ve anlamlarını ortaya çıkararak uygarlıkların gelişiminin ve birbirleri ile ilişkilerinin aydınlatılmasında tarih biline katkı sağlar.

Heraldik: Armaları inceleyen bilim dalıdır.

Sanat Tarihi: Resim, heykel, mimarlık ve süsleme sanatları sanat tarihinin konusuna girer. Günümüze kadar gelen sanatsal eserler incelenerek toplumların kültür seviyelerini ve medeniyete olan katkılarını araştırarak tarihe yardımcı olur.

TARİHİN DÖNEMLENDİRİLMESİ:

ZAMAN VE İNSAN

"Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller

⁴ *Mekan (ar.) Yer, bölge, bulunulan yer

takdir eden O'dur. Allah bunları, ancak bir hikmete binaen yaratmıştır. O, bilen bir kavme ayetlerini açıklamaktadır."⁵

İnsanlar çok eski çağlardan beri zamanı hesaplamak için birçok yöntem ve teknik kullanmış, bunları geliştirerek günümüze kadar gelmesini sağlamışlardır. Olay ve olguların içinde geçtiği, gerçeği ya da geçmişte olduğu süreye "**zaman**" adı verilir. Aristo'ya göre zaman, "**hareketin ölçüsüdür.**" Kimi çağdaş düşünürlere göre de sonsuz bir akıştır dense de zamanın bir başlangıcı ve bitiş noktası vardır.

Zaman kavramında; "önce", "şimdi" ve "sonra" kavramları vardır.

Tarih boyunca süreklilik ve değişim gösteren takvim zamanını; **gün, ay, yıl** gibi dönemlere bölme ve bu zaman dilimlerini bir düzen içinde sıralama yöntemidir.⁶

TAKVİM:

Astronomi gözlemlerine dayanarak zamanı **yıllara, aylara, haftalara ve günlere** bölerek hesaplamışlardır. Böylece, takvim ortaya çıkmıştır. Zamanı bu şekilde bölümlenme yöntemine **takvim** denir.

-Tarihte ilk takvim sistemlerini günümüzden yaklaşık 6 bin yıl önce Ay Takvimini **Sümerler** ve Güneş Takvimini ise **Mısırlılar** oluşturdu.⁷

AY TAKVİMİ:

Sümerlerin bulduğu takvim, **ay yılı** temeline dayanıyordu ve her yılın ayrı bir adı vardır. Bazı Arap ülkelerinin ve İslamiyet'e mensup olan Müslümanlar dini bayramları **Hicri Takvim'e** göre düzenlenmişlerdir. Bu takvimin de temeli Sümerler döneminde oluşturulmuştur.

Ay Yılı:

Ay yılında, Ay'ın dünya etrafında 12 defa dönmesi 1 yıl olarak kabul edilir.

Ay yılında; bir yıl toplam 354 gündür. Ay yılı güneş yılından tam 11 gün eksiktir. Bu nedenle her 33 yılda bir güneş yılına göre 1 yıl devir yapar.

GÜNEŞ TAKVİMİ:

Günümüzden yaklaşık 6000 yıl önce Mısırlılar, güneş yılı esasına dayalı takvimi buldular.

Günümüzde kullanılan Miladi takvim Güneş'e göre düzenlenmiştir ve temeli Mısırlılara dayanır.

Güneş Yılı:

Güneş yılı; Dünya'nın Güneş etrafında bir defa dönmesi sırasında geçen süreye denir. Güneş yılı 365 gün 6 saattir ve Bir yılda 12 ay vardır.

Miladi Takvim: Mısırlar tarafından güneş yılına göre düzenlenmiş takvim; Roma İmparatoru Julius Caesar (Jül Sezar) zamanında yeniden düzenlenerek Julien (jülyen) takvimi adıyla kullanılmaya başlandı.

Julien takvimi Papa XIII. Gregorian (Gregoryen) tarafından geliştirilerek Gregoryen takvimi adını almıştır. Zamanla yaygınlaşan bu takvim günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Miladi Takvim'e göre yıl; Hz. İsa (a.s)'ın doğumu ile başlatılır ve Hz. İsa'nın doğduğu yıl "0" olarak kabul edilir. Bu yıldan önceki döneme milattan önce kısaca "MÖ", sonraki döneme ise Milattan sonra kısaca "MS" denir. Fakat Milattan sonraki bir tarihi yazarken MS yazılmasına gerek duyulmaz. MÖ'ki dönemde tarih sıfırdan uzaklaştıkça büyür ve daha eski tarihi gösterir. MS'ki tarih de sıfırdan uzaklaştıkça büyür fakat daha yakın tarihi gösterir.⁸

Tarih Şeridi: Zaman aralıklarını sınıflandırarak bir şerit üzerinde gösterilmesidir.

Çağ: Kendine özgü bir özellik taşıyan zaman dilimine çağ denir. Çağ yazının bulunuşu ile başlatılmaktadır.

Tarihçiler geçmiş zamanı daha iyi incelemek için;

-İlk Çağ

-Orta Çağ

-Yeni Çağ

-Yakın Çağ gibi zaman dilimlerine ayırmışlardır.

Asır: Arka arkaya gelen yüz senelik zaman dilimine yüzyıl veya asır denir. Bu yüz yıllara numara vererek okumak için yüzler basamağına "1" eklenerek okunur.

Örnek: Verilen rakam 3 basamaklıysa yüzler basamağına 1 eklenir: 622= 6+1= 7. Yüzyıl.

Verilen rakam 4 basamaklı ise binler ve yüzler basamağına 1 eklenerek bulunur.

Misal: 2014: 20+1: 21. Yüzyıl.

TÜRKLERİN TARİHTE KULLANDIKLARI TAKVİMLER:

Türkler tarih boyunca birçok takvim kullandı. Bunlar:

-12 Hayvanlı Türk Takvimi

-Hicri Takvim

-Celâli Takvim

-Rumi Takvim

-Miladi Takvim

-12 Hayvanlı Türk Takvimi: Türklerin kullandığı en eski takvimdir ve Türklerin milli takvimidir. Her yıla bir hayvan ismi verilir ve 12 yılda bir devir yapar.

Bu takvimi; İslamiyet'ten önceki **Türkler, Çinliler ve Tibetliler** kullanmışlardır.

Güneş esaslı bir takvimdir ve bir yıl; 365 gün 5 saat olarak belirlenmiştir.

21 Mart bu takvimin başlangıcı kabul edilmiştir. "Nevruz (Yeni Gün)" (Bahar Bayramı) Olarak kabul edilmiştir.

-Hicri Takvim: Hz. Muhammed (s.a.v.)'ın 622 yılında Medine'ye hicreti takvimin başlangıcı kabul edilmiştir. Ay (kamer) yılına göre düzenlen bu takvimde bir yıl 354 gün olarak hesaplanmıştır ve Miladi Takvime göre 11 gün daha az olduğundan her yıl 11 gün geri gitmektedir. Bu nedenle her 33 yılda bir devir yapar. Hicri takvim ülkemizde sadece dini günlerin, ayların ve dini bayramların belirlenmesinde kullanılmaktadır.

⁵ . Kur'an-ı Kerim; Yunus: 5

⁶ Tüysüz, Sami, 9. Sınıf Tarih Ders Kitabı, Ankara 2020 s. 24

⁷ Tüysüz, Sami, 9. Sınıf Tarih Ders Kitabı, Ankara 2020 s. 21, 3. paragraf

⁸ Tüysüz, Sami, 9. Sınıf Tarih Ders Kitabı, Ankara 2020 s. 21, 4. paragraf

Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten sonra Hicri takvimi kullanmasının Nedenleri:

- Dinsel değişmelerin toplumları etkilemesi
- Türklerin kültürel değişmelere açık olması
- Türklerin İslam dünyası ile ilişkilerini kolaylaştırmayı amaçlaması

-Celâli Takvim: Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah döneminde Ömer Hayyam başkanlığındaki bir kurul tarafından düzenlenmiştir. Güneş yılı esasına göre düzenlenmiştir. Selçuklular bu takvimi daha çok mali alanda kullanmak için hazırlamışlardır. -Bir yıl 365 gün 6 saat olarak belirlenmiştir. -1079 yılında kullanılmaya başlanan bu takvimde yılın başlangıcı 21 Mart (Nevruz) olarak kabul edilmiştir. Bu takvim, Harzemşahlar ile Babürler tarafından da kullanılmıştır.

-Rumi Takvim: 1677 yılında Mart ayını yılbaşı kabul eden Rumi Takvim yapıldı. Osmanlı tarihinde 1839 tarihinden itibaren bütün resmi ve mali işlerde görülen aksamanın önüne geçmek amacıyla kullanılmıştır. -Osmanlı Devleti, bu takvimi hicri 1255 (1839) tarihinde başlatmıştır. Bu nedenle Rumi takvim ile Miladi takvim arasında 584 yıl zaman farkı vardır. Yıl 365 gün 6 saat olarak kabul edilir ve 1 Mart mali yılbaşı olarak kabul edilmiştir. 1982 yılına kadar bu uygulamaya devam etmiştir. 1982 anayasasında mali yıl 1 marttan 1 ocağa alınmıştır.

-Miladi Takvim: Yıl 365 gün 6 saat olarak kabul edilir. 1 Ocak 1926 yılından itibaren kullanılmaya başlamıştır. Gregoryen takvimi adı ile de bilinen bu takvim Hz. İsa'nın doğumu takvimin başlangıcı olarak kabul edilir. Miladi takvimde yılın ilk günü 1 Ocak'tır.

KÖLELİK:

Tarımsal faaliyetlerin yürütülmesi için (ekim, sulama, hasat) güç gerekiyordu. Bu ihtiyaç zamanla kölecilik sisteminin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Güçlü topluluklar, kendilerinden zayıf grupları köleleştirmişler ve ilk Çağ'da hemen her uygarlıkta köleler sınıfı ortaya çıkmıştır.

Sezar Atuadio'da, tekbir çarpışmadan sonra 53.000 Galyalı tutsağı köle olarak satmıştır.

Akdeniz'de **Delos Adası** doğudan ve Tuna'nın ötesinden kaçırılarak getirilen tutsakların toplandığı ve dağıtıldığı bir merkez işlevi görmüştür.

Köleliğin kaldırılması Avrupa aydınlanmasının en önemli sosyal sonuçlarından biri olmuştur. Avrupa ülkelerinde köle sahipliğinin yasaklanması uluslararası köle ticaretinin engellenmesi ve sonrada deniz aşırı köle sahipliğinin durdurulması izlenmiştir.

Kölelik eski çağlardan 18. yüzyılın sonlarına kadar devam eden bir uygulama oldu. Ancak Amerika bağımsızlık Bildirgesi 1776 ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi 1789 yayınlanmasının ardından kölelik insan haklarına aykırı bir uygulama haline geldi.

Bu tarihi metinlerin her ikisinde de insanların özgür ve eşit olduğu eşit doğup yaşadıkları doğuştan getirdikleri bu haklarının başkasına devredilemeyecek hükme bağlandı. Köle ticaretini 1792 yılında çıkardığı kanunla yasaklayan ilk ülke Danimarka oldu. Onu İngiltere izledi. 1808'de de Amerika Birleşik Devletleri köleliği yasaklayan kanun çıkardı.

Köleliğe karşı mücadelesi 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler genel Kurulu'nda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile dünya çapında bir zafer kazandı.

Kaynak: (Tüysüz, Sami, 9. Sınıf Tarih Ders Kitabı, Ankara. 2020 s. 18)

Kaynakça: .(Tüysüz, Sami, 9. Sınıf Tarih Ders Kitabı, s. 22,23)

DİJİTALLEŞMENİN TARİH ARAŞTIRMA VE YAZIMINA ETKİSİ

Dijital, Kelime anlamı olarak sayısal manasına gelir. Dijitalleşme ise fiziki verilerin bilgisayar ortamında sayısal formata çevrilerek, depolanması ve istenildiği zaman üzerinde işlem yapılarak kullanılmasını ifade eder.

Dijital tarihçilik: Araştırma, eğitim ve yayın yapma süreçlerinde bilgisayarın kullanıldığı bir süreçtir. Dijital tarih; dijital araştırma metotları; dijital arşivler, online sunumlar, interaktif haritalar, zaman çizelgeleri, ses dosyaları vb. araç gereçlerdir.

Bilgi işlem teknolojisinin gelişmesi, tarihçiler için önemli bir dönüm noktası olmuştur.

1990'lı yıllarda yaygınlaşmaya başlayan genel ağ kullanımı, tarih araştırmalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Dijital kaynaklar, dijital doğmuş ve sonradan dijitalleştirilmiş kaynaklar olarak ikiye ayrılır.

Sonradan Dijitalleştirilmiş Kaynaklar:

Yazılı, basılı ve görsel kaynakların taranarak bilgisayara aktarılmış hâline sonradan "dijitalleştirilmiş kaynak" adı verilir.

Daha çok tarama vb. yollarla elektronik ve dijital ortama aktarılan çoğunlukla basılı (arşiv belgeleri, kitap, makale, gazete vb.) kaynaklardır.

Dijital Doğmuş (Doğuştan Dijital) Veri: Öncesinde basılı hâlde olmayan, tamamen dijital medya ve araçlar vasıtasıyla oluşturulan kaynaklardır. Web siteleri, online forumlar, e-kitaplar, elektronik video kayıtları ve ses kayıtlar doğuştan dijital veri türleri arasında yer alır. Genel ağ siteleri, çevrim içi forumlar, e-kitaplar, elektronik kayıtlar, dijital ses kayıtları ve konum verileri ise dijital doğmuş kaynaklar olarak kabul edilir.

Dijital tarih çalışmalarındaki ilk adım; veriyi ya da arşiv belgelerini sayısallaştırmak, kodlama dili ile etiketlemek ve bunları dijital yayın hâline getirerek herkesin ulaşabileceği bir kaynağa dönüştürmektir.

Dijitalleştirme çalışmaları, dünyada yürütülen tarih yazım süreçlerini derinden etkilemiştir.

Büyük miktarda verinin ulaşılabilir hâle gelmesi, tarihçilerin toplumsal ve kültürel değişimler hakkında daha kapsamlı analizler yapmasını sağlamıştır.

→ Bu analizler sonucunda daha önce fark edilmemiş bağlantıların ortaya çıkarılması ve yeni teoriler geliştirilmesi mümkün olmuştur.

DİJİTAL TARİH ARAŞTIRMALARINDA İZLENEN SÜREÇ:

Araştırma ve Veri Toplama:

Tarih araştırmacısının bilimsel ilgi ve merakı doğrultusunda bir konu belirlenir.

Konu seçiminde daha önce yapılan çalışmalar, ileri sürülen teoriler, sahip olunan inanç ve değerler etkili olabilir.

-Konu belirlendikten sonra doğru ve güvenilir kaynaklar üzerinden veri toplanır.

Verileri Dijitalleştirme:

Verilerin dijitalleştirilmesi süreci, fiziksel olarak var olan belgelerin veya bilgilerin dijital formata dönüştürülmesidir.

Taranan veya dijital olarak kaydedilen belgelerin uygun dosya formatlarına (PDF, JPEG, TIFF vb.) dönüştürülmesi gerekir.

Verileri Düzenleme ve Kataloglama:

Dijitalleştirilen verilerdeki yanlış, eksik, tutarsız ya da hatalı bilgiler ayıklandıktan sonra meta verilere dönüştürülür.

Meta veri, verilerin sınıflandırılmasına yardımcı olan ek bilgilerdir.

Kitapların adına, yazarına veya konusuna göre tasnif edilmesi gibi dijital veriler de benzer şekilde meta veri hâline getirilir

Veri Madenciliği: Büyük ölçekli veriler arasından faydalı bilgiye ulaşma, bilgiyi madencilik işidir. Potansiyel olarak kullanışlı bilginin çıkarılmasıdır.

Büyük Veri: Sosyal medya paylaşımları, ağ günlükleri, bloglar, fotoğraf, video, log dosyaları gibi değişik kaynaklardan toplanan tüm verinin, anlamlı ve işlenebilir biçime dönüştürülmesidir.

Yoğun Veri: İnsan davranışları ve deneyimleri hakkında daha eksiksiz bir sonuca ulaşmak için büyük verileri tamamlayan ayırt edici, genellikle yapılandırılmamış, öznel verilerdir.

Uzak Okuma: Bir metin üzerinde her türlü çalışma yapmak için sahip olunan verilerin bilgisayarlar yardımıyla analiz edilmesidir.

Yakın Okuma: Metinlerin titizlikle, bütün detaylara ve anlam kaymalarına, belirsizliklere, çok anlamlılıklara dikkat edilerek nitel olarak okun-

- Zaman içerisinde toplumların düşünce ve ihtiyaçlarında meydana gelen değişiklikler farklı türde tarih yazımlarının ortaya çıkmasının temel sebebidir.
- Dijitalleşme öncesi tarih yazımında araştırmacılar, arşivleri bizzat görerek analog (fiziki) veriler üzerinden çalışmalarını sürdürmek durumundaydılar.
- Ayrıca elde edilen kaynaklar ve veriler titizlikle ele alınıp yakın okumaya tabi tutulmaktaydı.
- 1990'lı yıllarda yaygınlaşmaya başlayan genel ağ kullanımı, tarih araştırmalarını önemli ölçüde etkilemiş, genel ağ tarayıcılarının gelişmesi akademik bilginin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır.
- Birinci ve ikinci el kaynakların dijitalleştirilmesi ise tarih araştırmacılarının bu kaynaklara daha kolay erişmesini mümkün kılmıştır.

Metafor ve Analoji Tekniği

Metafor ve analoji teknikleri, karmaşık kavramların ve bilgilerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için eğitimde sıkça kullanılan güçlü araçlardır. Bu teknikler, özellikle soyut kavramların somutlaştırılmasına ve öğrencilerin öğrenme süreçlerinde daha derinlemesine kavrayış geliştirmesine yardımcı olur.

Tarih Dersinde Metafor ve Analoji Tekniği:

Tarih dersinde metafor ve analoji teknikleri, karmaşık tarihsel olayların ve kavramların anlaşılmasını kolaylaştıran etkili yöntemlerdir. Bu teknikler, öğrencilerin geçmiş olayları güncel deneyimlerle ilişkilendirerek daha derinlemesine anlamasını sağlar. Lise öğrencileri için bu tekniklerin kullanımı, derslerin daha ilgi çekici ve anlaşılır hale gelmesine yardımcı olur.

Metafor ve Analoji Nedir?

Metafor: Bir kavramı başka bir kavramla doğrudan kıyaslayarak açıklama yöntemidir.

Bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma, mecaz.

Örneğin "tarihin sayfaları" ifadesi, tarihsel olayları ve belgeleri bir kitabın sayfalarına benzeterek somutlaştırır.

Analoji: Benzeşim. İki farklı durum veya nesne arasındaki benzerlikleri kullanarak yeni bilgileri açıklama yöntemidir. Bazı ortak yönleri bulunan iki şey arasındaki benzeşme, benzeşim.

Örneğin Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişini bir ağacın büyümesine benzetmek, imparatorluğun nasıl güçlendiğini anlamayı kolaylaştırır.

Yabancılaşma çekilen bir olgunun bize tanıdık gelen bir olguya benzetilerek açıklanmasıdır.

Tarih Eğitiminde Metafor ve Analoji Kullanımı

• **Tarihsel Olayların Anlaşılması:** Metafor ve analogiler, tarihsel olayların ve süreçlerin daha iyi kavranmasını sağlar. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'nı bir satranç oyununa benzetmek, ülkeler arasındaki stratejik hamleleri anlamayı kolaylaştırır.

• **Karmaşık Kavramların Açıklanması:**

Tarih dersinde karmaşık kavramlar verilirken bunları basitleştirmek için metafor ve analogiler kullanılır.

Örneğin feodalizmi bir şirket yapısına benzetmek, öğrencilerin hiyerarşik yapıyı ve rollerini daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir.

• **Öğrenmeyi Teşvik Etme:** Analoji kullanımı, öğrencilerin öğrenmeye ilgisini artırır ve tarih derslerini daha zevkli hale getirir. Tarihsel bir olayı günlük hayattan bir olayla kıyaslamak, öğrencilerin konuyu daha ilgi çekici bulmasını sağlar.

• **Rönesans ve Bahar**

Rönesans Dönemi, bahar mevsimiyle kıyaslanır. Baharın kış aylarından sonra gelen uyanışı temsil etmesi gibi Rönesans'ın da sanat, bilim ve düşünce dünyasındaki yeniliği simgelediği vurgulanır.

Örnek: "Uzun bir kışın ardından başlayan Rönesans; sanatı, bilimi ve düşünceyi yeşerten bir bahar gibidir."

• **Fransız Devrimi ve Volkan Patlaması**

Fransız Devrimi'ni başlatan toplumsal değişim, bir volkan patlamasıyla kıyaslanır.

Örnek: "Fransız Devrimi, yıllarca biriken baskıların büyük bir patlama ile sonuçlandığı bir volkan gibidir"

DENEME TESTİ: 1

1. Tarih öncesi devirler; taş devri ve Maden Devri olarak iki ana bölümde incelenir. Bu sınıflama yapılırken neye dikkat edilerek böyle bir sınıflama yapılmıştır?

- A) Yaşam biçimlerine B) İnsanların Kültürlerine
C) gelenek ve göreneklere D) hangi dili konuştuklarına
E) **insanların kullandıkları araç ve gereçlerin özelliklerine**

2. Kitabeler bilgisidir. Eski mezar ve anıtlar üzerindeki kitabeleri ve yazıları inceler.

Yukarıda aşağıdakilerden hangisinin tanımı yapılmıştır?

- A) Nüvizmatik B) Etnografya C) Kronoloji
D) **Epigrafya** E) Paleografya

3. Birbirini izleyen iki tarihsel olaydan birinin, ötekini nedeni sayılıp sayılamayacağını ortaya çıkarmak için neye bakılmalıdır?

- A) iki olayın da aynı yerde geçip geçmediğine
B) iki olayda da aynı kişilerin etkin olup olmadığına
C) **Sonrakinin nedenlerinin, öncekinin sonuçları arasında olup olmadığına**
D) iki olayın konuları arasında bir benzerlik olup olmadığına
E) Olayların sonuçları arasındaki benzerliğe.

4. Tanım: tarih; geçmişteki insanların birbirleriyle olan ilişkilerini yer ve zaman göstererek, sebep-sonuç ilişkisi içinde ve belgelere dayalı olarak inceleyen objektif bir bilimdir.

Durum: Malazgirt Savaşı, Bizans arasında Selçuklu Türklerini Anadolu'dan çıkarmak için yapılmıştır. Savaşı, Peçeneklerin Selçukluların yanına geçmesi sonucu Selçuklular kazanmıştır.

Yukarıdaki tanım ve Durum birlikte değerlendirildiğinde tarihin tanımındaki hangi özelliğe değinilmemiştir?

- A) İnsan ilişkileri B) Yer
C) **Kronoloji** D) Neden Sonuç ilişkisi
E) Geçmiş olaylar

5. Aşağıdaki olaylardan hangisinin oluşum zamanı diğerlerine göre daha belirgindir?

- A) Ankara Antlaşması
B) Yazı MÖ 3500'de Sümerler tarafından bulundu
C) İstanbul XV. Yüzyılda Türkler tarafından fethedildi
D) **Miladi takvim 1 Ocak 1926'da yürürlüğe girdi** 1926 yılında İngilizlerle imzalandı.
E) İlk TBMM Cuma günü açıldı

6. I. M.Ö.3000: Sümerler çivi yazısı kullanmışlardır.

II. M.Ö. 1280: Hititlerle Mısırlılar arasında Kadeş Antlaşması yapılmıştır.

III.M.Ö. 700: Lidyalılar ticaret hayatında para kullanmışlardır.

Bu üç olayın ortak yönü nedir?

- A) Meydana geldikleri dönemlerdeki toplum yapısını yansıtmaları
B) Uluslararası etkileşimi hızlandırmaları
C) Oluşmalarında birbirlerinden etkilenmeleri
D) Uluslararası ilişkileri içermeleri
E) **Bu tür olayların ilk örnekleri olmaları**

7. Bir olayın araştırılmasının doğru ve inandırıcı şekilde açıklanması yazılı belgelerle mümkündür.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi yazılı belgelere dayanılarak açıklanamaz?

- A) Kavimler Göçü'nün sonuçları
B) Haçlı Seferleri'nin nedenleri
C) Bizans-Osmanlı ilişkileri
D) Fransız İhtilali'nin Osmanlı'ya etkileri
E) **Tarih öncesi dönemlerdeki sosyal uğraşlar**

8. I. Mağara resimleri

- II. Paralar
III. Destanlar
IV. Kitabeler

Yukarıdakilerden hangileri yazılı kaynaklara örnek olarak gösterilebilir?

- A) I ve II B) **II ve IV** C) II ve IV
D) I, II ve II +E) II, II ve IV

9. Aşağıdaki takvimlerden hangisi Güneş yılı esasına göre oluşturulmamıştır?

- A) 12 Hayvanlı Türk Takvimi B) **Hicri Takvim**
C) Rumi Takvim D) Celâli Takvim
E) Milâdi Takvim

10. Tarihi olayların araştırılmasına ve öğretimini kolaylaştırmak amacıyla tarih zaman, mekân ve konularına göre sınıflandırılarak bölümlere ayrılmıştır.

Aşağıdakilerden hanisinde, zamana göre bir sınıflandırma görülmektedir?

- A) Osmanlı Siyasi Tarih B) Türklerin Tarihi
C) Dinler Tarihi D) **Orta Çağ'da Avrupa Tarihi**
E) Anadolu Uygurlukları Tarihi

11. Aşağıdakilerden hangisi Türklerin kullandığı en eski takvimdir?

- A) Miladi B) Rumi C) Celali D) **Hicri** E) 12 Hayvanlı

Cevap Anahtarı: 1-E, 2-E, 3-C, 4-C, 5-D, 6-E, 7-E, 8-B, 9-B, 10-D-11-E

Klasik Sorular ve cevap Anahtarı**1. Tarihin tanımını yaparak, tarih ne tür faaliyetleri konu edinir, yazınız?**

İnsanların geçmişteki her türlü faaliyetini, olayların birbirleriyle olan ilişkilerini, sebep-sonuç belirterek yer ve zaman göstererek, belgelere dayalı olarak inceleyen bir bilim dalıdır.

Tarih geçmişte yaşayan insanların siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik vb faaliyetlerini konu edinir.

2. Olay ve olgu nedir, bir biri ile karşılaştırma yaparak bir örnekle açıklayınız?

Hayat içerisinde tek tek meydana gelen değişmelere olay denir. Olgu ise aynı türdeki olayları bir bütün olarak anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Olgu, olaya göre daha soyut ve geneldir. Belli bir yer ve zaman söz konusu değildir. Olayı olgudan ayıran diğer önemli bir özellik ise olayın başlangıç ve bitiş tarihinin belli olmasıdır. Olaylar belli bir süre içerisinde meydana gelir. Anadolu'nun fethi, Kurtuluş Savaşı, Lozan Barış Antlaşması tarihi olaya örnek olarak gösterilebilir. Olgu genellik ve süreklilik gösterir. Anadolu'nun Türkleşmesi, Türkiye'nin çağdaşlaşması tarihi olguya örneklerdir. O halde kısa sürede olup biten işler olay, uzun bir zaman diliminde oluşan durumlar ise olgudur.

3. Kaynak nedir, tanımını yaparak bunlardan birinci elden kaynaklar nelerdir?

Tarihi bir olayla ilgili bilgi veren her türlü malzemeye kaynak adı verilir. Tarihi olayın geçtiği döneme ait her türlü bulgu birinci elden kaynaktır.

4. Tarihte hangi devletler takvimin kullanılmasında öncü olmuş ilk iki devlettir?

Mısırlılar ve Sümerler

5. Alman tarihçi Leopold von Ranke: "Araştırdığı döneme kendisini götürülebilen insan tarihçidir." Sözü ile tarih araştırmalarının hangi özelliğine vurgu yapmış olabilir, örnek vererek açıklayınız.

Geçmişte meydana gelen olaylar, meydana geldiği dönemin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve dini özelliklerini yansıtır. Bu nedenle bir olayı değerlendirirken olayın meydana geldiği dönemin şartları dikkate alınmalıdır. Örneğin "Kurtuluş Savaşı"nı değerlendirirken o dönemin kendine özgü siyasi, sosyal, ekonomik ve psikolojik özellikleri göz önünde bulundurmamak gerekir.

6. Anallar (yıllıklar), kitabeler, vakayinameler, kronikler.

Tarih Yazıcılığının gelişimi olarak yararlandığımız yukarıdaki kaynaklar aşağıdaki milletlerden hangileri tarafından oluşturulmuştur (hangisi ile eşleştirilebilir,) karşılarına yazınız?

Ruslar,**Kronikler**.....
Osmanlılar, ...**vakayinameler**.....
Kök Türkler, ...**kitabeler**.....
Hititler**anallar**.....

7. Hicri ve Miladi Takvimin Karşılaştırılması

HİCRİ TAKVİM	MİLADİ TAKVİM
-Bir yıl 354 gündür. -Başlangıç Hz. Muhammed (s.a.v)'in Hicret sonrası Medine'de İslam Devleti'ni kurduğu yıl kabul edilir. -Dini günler (Kurban ve Ramazan Bayramı) bu takvime göre belirlenir. -Ay yılına göre düzenlenmiştir.	-Bir yıl 365 gün 6 saattir. -Başlangıç Hz. İsa (a.s)'ın doğumundan bir hafta sonrası 1 Ocak -kabul edilir. -Türkiye'de 1 Ocak 1926'da kullanmaya başlandı. -Güneş yılına göre düzenlenmiştir.

8. Hikayeci Tarih Yazıcılığı hakkında bildiklerinizi yazınız?

İlk olarak Eski Yunan'da MÖ 5. Yüzyılda yaşamış olan Herodotus (Herodot)'un yazdığı Tarih (Historia) bu türün ilk örneğidir. Bu tür tarih yazıcılığında hikaye ve efsanelerle dolu bilgiler nakledilir. Genellikle yer ve zamandan bahsedilmekle birlikte sebep ve sonuç ilişkileri üzerinde çok durulmaz. Ancak Herodot, olayları peş peşe sıralamakla kalmayıp onları bir düzen içerisinde aktarmıştır. XVIII. yüzyıla kadar Avrupa ve İslâm dünyası tarihçiliğinde bu tarzda kaleme alınan eserler vardır.

9. İslâm Tarih yazıcılığı nasıl başlamış ve bu alanda önemli tarih yazıcıları kimlerdir yazınız?

İslam tarih yazıcılığı, VII. Yüzyılda olayların hikayeci anlatım tarzıyla nakledilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.

IX. Yüzyılda yaşamış olan **Taberî**, İslâm tarih yazıcılığını hikayeci bir anlatımdan kurtarıp eserlerini çeşitli kaynaklardan yararlanarak yazmıştır. XV. Yüzyılda **İbn Haldun**, konularını tarih felsefesi çerçevesinde ele almıştır. XVII ve XVIII. Yüzyıldaki olayları aktarmak amacıyla ansiklopedik tarzda eserler yazılmıştır. XIX. Yüzyılda genel tarih, milletler ve ülkeler tarihi, dinler ve medeniyetler tarihi eserler yazılmıştır.

BU SORULARI DA SİZ YAPINIZ

1. Tarihe yardımcı olacak Bilim Dalları İle ilgili sorular
2. Yüzyıl, çeyrek ile ilgili bir sorular: 1274 (Hangi yüzyılın kaçınıcı çeyreği)
3. Türklerin tarihte kullandığı takvimler ile ilgili sorular.
4. Yazının icadından önceki insanların yaşam tarzları:
5. İlk Çağ'da kanunların yazılı hâle getirilmesinin devlet yönetimine sağladığı yararları birini açıklayınız.
6. Olay Olgu arasındaki fark
7. Tarihin Tanımını yapınız.
8. Tarihi bilim yapan ana unsurlar
9. Tarih bilmi ile ilgili kim ne söylemiş, bildiğiniz iki tanesinin görüşlerini yazınız?

Kaynak

Bu ders notları lise 9. Sınıf tarih ders kitabı 1. Ünite esas alınarak tarih öğretmeni Vedat Akbulak tarafından hazırlanmıştır. Başarılar.